

Dagens Nyheter den 26 augusti 2001

DN Debatt: Professor Assar Lindbeck attackerar den nygamla vänstern:

”Antikapitalister motsäger sig själva”

Det mest utmärkande för dagens antikapitalistiska rörelser är deras motsägelsefullhet. När de tar avstånd både från marknadsekonomi och centralplanering hamnar de ofrånkomligen i intellektuella svårigheter, skriver professor Assar Lindbeck. Fattigdomen i u-länderna beror främst på inhemska faktorer, inte på globaliseringen. Men de rika ländernas skandalösa importrestriktioner för typiska u-landsvaror bör snabbt upphöra. Globaliseringen inom handeln har alltså inte gått långt nog, tvärt emot vad Attacrörelsen hävdar.

Marknadsekonomi och privat företagsamhet - vad som ofta kallas kapitalism - har under det senaste århundradet fört det ena landet efter det andra från massfattigdom till massvälstånd. Dessutom är det i sådana länder som politisk demokrati har utvecklats och konsoliderats.

Kapitalismen har inte klarat allt detta på egen hand. Endast stater kan skapa rättsregler som gör frivilliga privata kontrakt, kärnan i en marknadsekonomi, bindande. Utan offentligt finansierad infrastruktur, utbildning och kollektiva nyttigheter (såsom grundforskning och god miljö) skulle dessutom den ekonomiska utvecklingen inte ha blivit lika imponerande. Och utan offentliga system för inkomstrygghet skulle kapitalismen inte ha blivit socialt och politiskt accepterad.

Kapitalismens framgångar hindrar nu inte att det inom varje ny generation finns grupper som förkastar den. Dagens antikapitalister är bara det senaste exemplet. I sin mest generella form uttrycks förkastelsedomarna med slagord av typen: "produktionen skall baseras på människornas behov och inte på företagets strävan efter vinst".

Vad man då missar är naturligtvis att vinstorienterade företag har ett starkt egenintresse just av att anpassa produktionen efter människornas behov, som individerna själva uttrycker dem i sin efterfrågan på marknader för varor och tjänster. Redan Adam Smith påpekade att vi inte får bröd på matbordet på grund av bagarens vänlighet utan som ett resultat av hans önskan att tjäna pengar. Vinst i sig är inte ett samhälleligt mål i ett kapitalistiskt samhälle, utan ett instrument för att få mänskliga behov tillfredsställda.

Men det mest karaktäristiska för dagens antikapitalistiska rörelser är kanske deras motsägelsefullhet. I det avseendet påminner de om 1968 års Nya vänster. Inte minst gäller det tendensen att ta avstånd både från marknadsekonomi och centralplanering. Det var på den punkten som Den nya vänstern var som mest motsägelsefull. En marknadsekonomi koordinerar ett ofantligt antal decentraliserade beslut om produktion och konsumtion av miljontals varor och tjänster. Ju mindre vi utnyttjar marknadsmekanismer, desto mer

måste vi lita till statlig, politisk-administrativ centralplanering.

De som är motståndare både till marknadsekonomi och centralplanering, och det gäller också många av dagens antikapitalister, hamnar ofrånkomligen i intellektuella svårigheter - tyvärr i regel utan att själva märka det. En annan likhet med 1968 års Nya vänster är naturligtvis den splittrade inställningen till politisk demokrati eftersom båda rörelserna innehåller våldsverkare och grupper som associerar sig med sådana.

Men trots likheter mellan dagens antikapitalister och 1968 års Nya vänster finns det viktiga skillnader. Det ideologiska kitt som i någon mån höll samman Den nya vänstern har försvunnit. En viktig förklaring är naturligtvis att verklighetens socialistiska och kommunistiska länder, som tidigare ofta betraktades som förebilder inom antikapitalistiska grupper, visade sig vara just så ineffektiva och oförmögna att tillfredsställa konsumenternas varierande behov som man kunde vänta sig på basis av traditionell ekonomisk analys. Vi vet också att de socialistiska och kommunistiska systemen skapade gigantisk miljöförstöring. Ännu värre: vi saknar exempel på att politisk demokrati kunnat etableras och överleva i länder med sådana ekonomiska system.

Troligen förklarar dessa erfarenheter varför dagens antikapitalister i stort sett avstår från att föreslå centralplanering och socialisering av produktionsmedlen. I stället ägnar man sig åt att fördöma den ökade internationella ekonomiska integrationen, den så kallade globaliseringen, som påstås vara ansvarig för förstörd miljö, fattigdom i u-länder, destabiliserade nationella ekonomier och undergrävda välfärdsstater.

Det är instruktivt att se dagens globaliseringsmotstånd som en återspeglning av konflikter mellan ett alltmer internationaliserat ekonomiskt system och politiska system som fortfarande nästan helt baseras på oberoende nationalstater. I viktiga avseenden har det ekonomiska systemet "vuxit ur" nationalstatens trånga kostym, på ungefär samma sätt som det ekonomiska systemet för några hundra år sedan växte ur lokala och provinsiella politiska system.

På få områden är det lika tydligt som när det gäller miljön, eftersom miljöeffekter inte respekterar nationsgränser. Den vanliga, och rimliga, slutsatsen är att det finns starka skäl att föra upp vissa delar av miljöpolitiken på internationell eller övernationell nivå. Det är uppenbart att EU håller på att bli en ledande aktör för att åstadkomma detta i vår del av världen. Det är därför paradoxalt att en del miljöengagerade globaliseringsmotståndare vill avskaffa just denna organisation.

Hur skall man då bedöma globaliseringsmotståndarnas påståenden att den internationella ekonomiska integrationen är (med)ansvarig för fattigdomen i u-länderna? Här hamnar de alldeles snett. Delvis som ett historiskt arv lever världens allra fattigaste långt bort från den globaliserade världsekonomin. Bland u-landsexperter råder dessutom stor, och välgrundad, samsyn om att

fattigdomen i dessa länder i huvudsak sammanhänger med inhemska faktorer. Det avgörande för dessa länders framtida ekonomiska och sociala utveckling är därför att man bygger upp mer ändamålsenliga inhemska institutioner och att man bedriver en bättre inhemsk politik. Man ser inte många plakat med rekommendationer om detta vid globaliseringsmotståndarnas möten.

Allt detta hindrar naturligtvis inte att omvärlden kan göra värdefulla insatser för de fattiga länderna. Det är därför utmärkt att politiskt fristående organisationer och enskilda individer utövar hårda (men fredliga) påtryckningar på de rika ländernas ledare för att kraftigt öka den falnande u-landshjälpen. Det är också utmärkt att kräva nedskrivning av vissa skulder som dagens u-landsregeringar ärvt från tidigare (ofta inkompetenta och korrupta) regeringar. Men på lång sikt är troligen det viktigaste som rika länder kan göra för u-länderna att underlätta deras integration i världsekonomin. De u-länder som under senare decennier satsat på att bli inlemmade i det internationella handelsutbytet har i regel varit betydligt mera framgångsrika än andra.

Nu finns det faktiskt antikapitalister som inser detta. Jag tänker på dem som pekar på det skandalösa förhållandet att tullar och importrestriktioner i rika länder i stor utsträckning finns kvar för typiska u-landsprodukter, såsom jordbruksvaror, textilier, sportartiklar och så vidare. Tankens förlängning är naturligtvis att rika länder snabbt bör liberalisera sin import från u-länder, och att u-länderna själva bör hålla sin egen import så fri att konsumenterna i dessa länder får ta del av utrikeshandels fördelar.

Men accepterar man denna traditionella ekonomtanke så är slutsatsen att globaliseringen på handels område inte gått långt nog – en slutsats på tvärs mot nationalistiska och protektionistiska inslag hos dagens globaliseringsmotståndare (inte minst i den franska Attacrörelsen). Problemet här är att den internationella världshandelsorganisationen WTO, som attackerats av globaliseringsmotståndare, är för svag; den har svårt att hävda sig mot särintressen som nationella regeringar inte vågar stöta sig med.

Hur skall man se på globaliseringsmotståndarnas påståenden att ekonomins globalisering leder till att nationella regeringar förlorar kontrollen av den egna ekonomin? Ur vissa synpunkter underlättas i själva verket den inhemska ekonomiska politiken av globaliseringen. Inhemsk utbuds- och efterfrågechocker läcker delvis ut till utlandet, vilket minskar störningarna på den inhemska ekonomin av sådana chocker. Det blir också lättare för en enskild stat att lånefinansiera investeringar och att täcka tillfälliga underskott. I stället blir man mer sårbar för störningar som kommer utifrån.

Finansmarknadernas internationalisering leder också till att kostnaderna för misstag hos regeringar, enskilda företag och banker har ökat. En viktig slutsats av senare års erfarenheter är att både politiker och privata aktörer ännu inte lärt sig att leva i den nya internationella

finansiella miljön.

Också på detta område fordras att lagar, regler och administrativa insatser i ökad utsträckning utformas i samarbete mellan nationalstater eller rent av på övernationell nivå. Globaliseringens problem beror även i detta fall på att politik och administration är alltför lite globaliserade i förhållande till ekonomin.

En närbesläktad tes bland globaliseringsmotståndare är att ökad internationell ekonomisk integration undergräver de nationella välfärdsstaterna. Också här finns det naturligtvis problem, eftersom de nationella skattebaser som finansierar välfärdsstaterna tenderar att bli alltmer internationellt rörliga. Men hittills är farhågorna överdrivet alarmistiska. De mest utbyggda välfärdssystemen finns just i de länder som sedan länge varit allra mest internationaliserade (såsom de nordiska länderna och Benelux).

Men framför allt: hittills är det knappast den internationella ekonomiska integrationen som satt gränser för de nationella välfärdsstaternas omfattning. När nationer skurit i välfärdssystem och sänkt skatter har det främst varit fråga om inhemska överväganden - en fruktan för besvärande budgetunderskott, som skjuter kostnaderna på framtida generationer, missnöje med höga skatter och incitamentproblem för arbete, sparande och företagande.

Om ekonomins internationalisering i framtiden leder till allvarliga finansieringsproblem för nationella välfärdsstater aktualiseras naturligtvis behovet av internationell eller överstatlig koordinering av politiken också på detta område, inte minst när det gäller vissa skatter och miniminivåer för socialbidrag. Det är uppenbart att EU då får en viktig roll.

Det är paradoxalt att många av dem som oroas över negativa konsekvenser av ekonomins internationalisering samtidigt är motståndare till internationella organ (såsom EU, WTO, Världsbanken och IMF) som, om än med normala mänskliga och organisatoriska brister, försöker mildra uppkomna problem. Paradoxen kan knappast upphävas genom att vända ekonomins internationalisering. Den drivs fram av ny teknologi och av människors önskan att själva få välja information, konsumtion och livsstil oberoende av vad nationella regeringar, byråkrater och företagare tycker.

Globaliseringsmotståndarna är själva en levande illustration till detta; just de är ovanligt globaliserade.

Assar Lindbeck